

A Study on Multidimensional Poverty and Contribution of Dimensions in the Provinces of Iran

Hamidreza Navvabpour

Associate Professor, Department of Statistics, Faculty of Statistics, Mathematics and Computer, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Abstract

Most countries of the world define poverty as a lack of money. Yet poor people themselves consider their experience of poverty much more broadly. A person who is poor can suffer from multiple disadvantages at the same time. Therefore, focusing on one factor alone, such as income, is not enough to capture the true reality of poverty. In Iran several studies have been done to calculate multidimensional poverty index, but most of them have been used household income and expenditure survey data that have limitation to calculate related indicators. The purpose of the study is to calculate and measure multidimensional poverty and the contribution of each dimension to overall poverty at the provincial levels of Iran using the Alkier-Foster method to assist policymakers in poverty alleviation. In this study, the data of the Multiple Indicator Demographic and Health Survey (MIDHS) of 2015, which includes 33013 households and more data to offer, has been used. The results show that, in addition to Khuzestan and Qom provinces, Multidimensional Poverty Index (MPI) was particularly high in provinces on the eastern borders, while the provinces located on the northern, southern, and part of the western borders of the country, experienced less poverty. The contribution of each dimension to overall poverty also showed that the type of deprivation experienced by households in the provinces of Iran in 2015 was different.

Keywords: Multidimensional Poverty, Poverty Analysis, Poverty Measurement, Alkire-Foster Method.

JEL Classification: I32

مطالعه‌ای در فقر چندبعدی و سهم بعدها در استان‌های ایران

دانشیار، گروه آمار، دانشکده آمار، ریاضی و رایانه، دانشگاه علامه
 طباطبائی، تهران، ایران

حمیدرضا نواب‌پور

چکیده

اکثر کشورهای جهان فقر را به عنوان کمبود یا نبود درآمد تعریف می‌کنند. با این حال، افراد فقیر تجربه‌ی خود از فقر را بسیار گسترده‌تر می‌دانند. فردی که فقیر است ممکن است از چندین عامل محرومیت به‌طور همزمان رنج ببرد. از این رو، تمرکز بر یک عامل به‌تنهایی، مانند درآمد، برای درک ماهیت واقعی فقر کافی نیست. در ایران مطالعه‌های متعددی در اندازه‌گیری فقر چندبعدی انجام شده است ولی بیشتر آن‌ها از داده‌های طرح هزینه و درآمد خانوار که محاسبه‌ی نماگرهای مرتبط با فقر چندبعدی را محدود می‌کند، استفاده کرده‌اند. هدف این مطالعه محاسبه و اندازه‌گیری فقر چندبعدی و سهم هر یک از بعدها در فقر کلی در سطح استان‌های ایران با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر است تا سیاست‌گذاران را در امر فقرزدایی یاری رساند. در این مطالعه از داده‌های طرح آمارگیری شاخص‌های چندگانه‌ی جمعیت و سلامت (MIDHS) سال ۱۳۹۴ که شامل ۳۳۰۱۳ خانوار بوده و امکان محاسبه‌ی نماگرهای بیشتری را فراهم می‌کند، استفاده شده است. نتیجه‌ها نشان می‌دهند که علاوه بر استان‌های خوزستان و قم، شاخص فقر چندبعدی (MPI) در استان‌های واقع در مرزهای شرقی بیشتر بوده است، در حالی که استان‌های واقع در مرزهای شمالی، جنوبی و بخشی از غرب کشور فقر کمتری را تجربه کرده‌اند. سهم هر یک از بعدها در فقر کلی نیز نشان می‌دهد که نوع محرومیتی که خانوارهای استان‌های ایران در سال ۱۳۹۴ تجربه کرده‌اند، متفاوت بوده است.

کلیدواژه‌ها: فقر چندبعدی، تحلیل فقر، اندازه‌گیری فقر، روش ال‌کایر-فوستر.

طبقه‌بندی JEL: I32

۱- مقدمه

افراد فقیر می‌توانند انواع مختلفی از محرومیت را به‌طور همزمان تجربه کنند. به‌عنوان مثال، افراد ممکن است از وضعیت نامناسب سلامتی یا سوء تغذیه، عدم دسترسی به آب آشامیدنی سالم یا برق، کیفیت پایین شغل یا تحصیلات کم رنج ببرند. این محرومیت‌های به هم پیوسته همیشه نتیجه‌ی فقر مالی نیست. به‌طور کلی، در حالی که بین کسانی که از فقر پولی رنج می‌برند و افرادی که از فقر چندبعدی رنج می‌برند، همپوشانی وجود دارد اما این دو گروه به‌طور دقیق همسان نیستند. از این‌رو، تمرکز بر یک عامل، مانند درآمد، به‌تنهایی برای درک ماهیت واقعی فقر کافی نیست. از این‌رو، شاخص فقر چندبعدی سراسری^۱ (G-MPI) برای اولین بار توسط ابتکار توسعه‌ی انسانی و فقر آکسفورد^۲ (OPHI) با همکاری برنامه‌ی توسعه‌ی سازمان ملل^۳ (UNDP) برای گنجاندن در گزارش توسعه‌ی انسانی سازمان ملل در سال ۲۰۱۰ ایجاد شد تا معیارهای سنتی فقر درآمدی را با در نظر گرفتن محرومیت در سلامت، تحصیلات و استانداردهای زندگی که یک فرد به‌طور همزمان با آن مواجه است، تکمیل کند. معیارهای فقر چندبعدی با نشان دادن طیف وسیعی از محرومیت‌هایی که افراد فقیر تجربه می‌کنند، آشکار می‌کنند که چه کسی و چگونه فقیر است. به همین دلیل است که آرمان‌های توسعه‌ی پایدار^۴ (SDGs) با پیام “پایان بخشیدن به تمام گونه‌های فقر در همه جا” به صراحت اولین هدف خود را کاهش فقر چندبعدی می‌داند. علاوه بر این، معیارهای فقر چندبعدی را می‌توان تجزیه کرد تا سطح فقر در منطقه‌ها و زیرگروه‌های جمعیتی یک کشور را نشان دهد. با توجه به اهمیت موضوع و عدم مطالعه‌های کافی در کشور در این زمینه، هدف این مطالعه برآورد سهم هر یک از بعدها در فقر چندبعدی کلی در سطح‌های جغرافیایی کشور بر اساس یک چارچوب اندازه‌گیری جامع با استفاده از رویکرد توسعه‌ی

1. Global Multidimensional Poverty Index
 2. Oxford Poverty and Human Development Initiative
 3. United Nations Development Program
 4. Sustainable Development Goals

پایدار است تا با توانمندسازی سیاست‌گذاران برای هدف قرار دادن منابع و طراحی مؤثرتر سیاست‌ها به آن‌ها یاری رساند.

در ایران مطالعه‌های متعددی در اندازه‌گیری محاسبه‌ی نماگرهای مرتبط با فقر چندبعدی انجام شده است ولی بیشتر آن‌ها از داده‌های طرح هزینه و درآمد خانوار که محاسبه‌ی نماگرهای مرتبط با فقر چندبعدی را محدود می‌کند، استفاده کرده‌اند. در این مطالعه اندازه‌گیری فقر چندبعدی و سهم هر یک از بعدها در فقر کلی در سطح استان‌های ایران با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر انجام شده است تا سیاست‌گذاران را در امر فقرزدایی در سطح استانی یاری رساند. در این مطالعه از داده‌های طرح آمارگیری شاخص‌های چندگانه‌ی جمعیت و سلامت (MIDHS)، که آخرین اجرای آن در سال ۱۳۹۴ انجام شده است، و شامل ۳۳۰۱۳ خانوار بوده و امکان محاسبه‌ی نماگرهای بیشتری را فراهم می‌کند، استفاده شده است.

این مقاله در ۶ بخش نگارش شده است. در ادامه مبانی نظری و سپس پیشینه‌ی پژوهش مورد بررسی اجمالی قرار می‌گیرد. بخش ۴ روش ال‌کایر-فوستر را شرح می‌دهد. بخش ۵ شامل یافته‌های پژوهش و بخش ۶ شامل نتیجه‌گیری است.

۲- مبانی نظری

اندازه‌گیری فقر چندبعدی بر اساس رویکرد اندازه‌گیری فقر تک‌بعدی بنا شده است. از آنجا که هر دو رویکرد از نظر فنی ارتباط تنگاتنگی دارند، اندازه‌گیری فقر به روش تک‌بعدی را می‌توان حالت خاصی از اندازه‌گیری فقر چندبعدی دانست. اندازه‌گیری فقر به یک جمعیت مرجع، مانند همه مردم یک کشور نیاز دارد. ما از جمعیت مرجع مورد مطالعه به عنوان یک جامعه یاد می‌کنیم. فرض می‌کنیم که هر جامعه حد اقل از یک مشاهده یا واحد تجزیه و تحلیل تشکیل شده است. این واحد بسته به نوع اندازه‌گیری متفاوت است. به عنوان مثال، اگر در حال اندازه‌گیری فقر کودکان باشیم واحد تجزیه و تحلیل کودک است. به طور کلی تعریف دقیق و جامعی از فهرست ویژگی‌های مرتبط با موضوع فقر و تعیین میزان اهمیت آن‌ها کار دشواری است. از این رو، تا کنون تعریف‌های متفاوتی برای فقر ارائه شده است.

به طور مثال، تاونزند^۵ در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ اعتقاد داشت افراد یا خانوارها زمانی فقیر در نظر گرفته می‌شوند که با کمبود یا نبود منبع‌های کافی برای دریافت انواع رژیم‌های غذایی، مشارکت در فعالیت‌ها و شرایط و امکانات معمول در زندگی مواجه باشند. بنا به تعریف بانک توسعه‌ی آسیا^۶ فقر به معنای محرومیت از دارایی‌ها و فرصت‌هایی است که هر فرد مستحق آن‌ها است. اما سن^۷ (۱۹۸۵) رویکر قابلیتی را به جای نگاه درآمد محوری بر اندازه‌گیری فقر ارائه کرد. او اعتقاد داشت محرومیت نایستی فقط بر اساس پایین بودن درآمد تعریف شود بلکه بایستی به صورت محرومیت از قابلیت‌های اساسی در نظر گرفته شود. در واقع برای کاهش فقر، رویکر قابلیتی طرفدار افزایش قابلیت‌های افراد و رویکرد درامدی به دنبال افزایش درآمد افراد زیر خط فقر است. در رویکرد چندبعدی بر اساس دیدگاه قابلیتی، سیاست‌های معطوف به کاهش فقر بایستی کلی‌نگر بوده و انواع مختلفی از محرومیت‌ها را به طور همزمان مدنظر داشته باشد. اگر نگاه خود را از متغیرهای کمی مانند درآمد به سوی قابلیت‌ها معطوف کنیم، تعریف‌ها و روش‌های اندازه‌گیری فقر بسیار متفاوت خواهد بود.

چگونگی انتخاب یک خط فقر نسبی یا مطلق و شناسایی افراد فقیر پیچیدگی دیگری است که پژوهش‌گر در اندازه‌گیری فقر با آن مواجه است. انواع معیارهای فقر پولی توسط خداداد کاشی و همکاران (۱۳۸۱) معرفی و برای ایران محاسبه شده است. در حوزه فقر چند بعدی انتخاب خط فقر و شناسایی افراد فقیر پیچیدگی بیشتری دارد. یک روش برجسته برای شناسایی افراد فقیر چندبعدی، روش شمارشی است که در آن فقیر با توجه به شمارش تعداد بعدهایی که در آن محرومیت را تجربه می‌کند، شناسایی می‌شود. در گام بعدی بایستی به دنبال تابعی بود که اطلاعات موجود در میان افراد مختلف را در خود خلاصه سازد. معیارهایی مانند شاخص‌های فوستر، گریر و توربک^۸ و شاخص واتس (۱۹۶۸)^۹ از معروف‌ترین و پرکاربردترین شاخص‌هایی هستند که برای تبدیل اطلاعات افراد جامعه به یک اسکالر مورد توجه قرار گرفته‌اند. اما در حوزه فقر چند بعدی نیز تا کنون معیارهای زیادی برای اندازه‌گیری فقر چندبعدی معرفی شده‌اند که اکثر آن‌ها از رویکرد شمارشی

5. Townsend, P.

6. Asian Development Bank

7. Sen, A.

8. Foster, J., et al.

9. Watts, H. W.

برای شناسایی افراد فقیر استفاده کرده‌اند. برخی از آن‌ها مانند سویی (۲۰۰۲)^{۱۰} و بوسرت و همکاران (۲۰۱۳)^{۱۱} معیارهایی را برای داده‌های کمی و برخی دیگر مانند آبرگ و پلوسو (۲۰۱۲)^{۱۲} هم معیارهایی برای داده‌های ترتیبی پیشنهاد داده‌اند. در این میان معیار الکایر-فوستر (Alkire & Foster, 2011a) از ویژگی‌های به‌سزایی برخوردار است که هم برای داده‌های کمی و هم برای داده‌های ترتیبی قابل استفاده بوده و با استفاده از رویکرد شمارشی برای شناسایی افراد فقیر، کاربردی از رویکرد قابلیت آماری سن را در سه بعد سلامت، آموزش و استانداردهای زندگی برای اندازه‌گیری فقر چندبعدی به تصویر می‌کشد. روش ارائه‌شده توسط الکایر و فوستر، تا کنون در بیش از ۱۰۰ کشور برای اندازه‌گیری فقر چندبعدی به کار گرفته شده است که جزئیات این روش در بخش ۴ ارائه خواهد شد.

۳- پیشینه پژوهش

تا کنون مطالعه‌های زیادی برای برآورد فقر درآمدی در ایران انجام شده است اما در زمینه فقر چندبعدی، مطالعه‌ها تنوع چندانی ندارند. یوسفی و همکاران (۱۳۹۲) فقر چندبعدی در رایل‌های عشایر کشور با استفاده از روش الکایر-فوستر و داده‌های سرشماری اجتماعی و اقتصادی عشایر کوچنده‌ی سال ۱۳۸۷ در سه بعد سلامت، تحصیلات و استانداردهای زندگی برآورد کردند. آن‌ها از آستانه‌ی فقر ۳۰٪ برای شناسایی افراد فقیر جامعه، وزن‌دهی برابر به بعدها و نماگرهای درون بعدها استفاده کردند. نتیجه‌های این تحقیق نشان دادند که ایل‌های ذالکی، میلان، بهمئی، هرکی، بلوچ، میوند، طیبی، جلالی و جبال از بیشترین میزان فقر چندبعدی رنج برده‌اند. خلج و یوسفی (۱۳۹۳) فقر چندبعدی در ایران را با استفاده از روش الکایر-فوستر و داده‌های خام پرسش‌نامه‌های فردی و خانواری سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ در سه بعد سلامت، تحصیلات و استانداردهای زندگی برآورد کردند. آن‌ها از آستانه‌ی فقر ۲۳٪ برای شناسایی افراد فقیر جامعه، وزن‌دهی برابر به بعدها و نماگرهای درون بعدها استفاده کردند. نتیجه‌های این تحقیق نشان دادند که میزان فقر چندبعدی در خانوارهای روستایی بیش از چهار برابر خانوارهای شهری است. بر اساس

10. Tsui, K. Y.

11. Bossert, W. et al.

12. Aaberge, R. & Peluso, E.

یافته‌های این پژوهش، استان‌های تهران، مازندران و بوشهر از مرفه‌ترین و استان‌های خراسان جنوبی، کرمان و سیستان و بلوچستان از محروم‌ترین استان‌های ایران شناخته شدند.

یگانلو (۱۳۹۳) با هدف تغییر دیدگاه از فقر درآمدی به محرومیت از امکانات، با استفاده از داده‌های سرشماری عمومی و نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ در سه بعد سلامت، آموزش و استانداردهای زندگی به برآورد فقر چندبعدي در استان‌های ایران پرداخته است. نتیجه‌های این تحقیق نشان داد استان‌های ایلام، تهران، اصفهان، خوزستان، لرستان، هرمزگان، فارس، کرمانشاه، خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان محروم هستند و استان همدان کمترین میزان فقر را به خود اختصاص داده است. راغفر و اسفندیارپور (۱۳۹۴) فقر چندبعدي در ایران را در دوره‌ی پنج ساله‌ی ۱۳۸۸-۱۳۹۲ با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر و داده‌های طرح آمارگیری و ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی خانوار مرکز آمار ایران در پنج بعد درآمد، سلامت، تحصیلات، مسکن و سطح زندگی برآورد کردند. آن‌ها از آستانه‌ی فقر ۹۸٪ برای شناسایی افراد فقیر جامعه، وزن‌دهی نابرابر به بعدها و نماگرهای درون بعدها استفاده کردند. نتیجه‌های این تحقیق نشان دادند که به‌طور میانگین در کل کشور و در زیرگروه‌های جغرافیایی و جمعیتی مختلف، شاخص فقر در طول دوره‌ی مورد بررسی تا سال ۱۳۹۱ روند کاهشی داشته و پس از آن در سال ۱۳۹۲ افزایش یافته است. مقایسه‌ی سهم هر یک از بعدها در فقر کلی نیز نشان داد که سهم محرومیت نماگر در آمد بیش از سایر نماگرها بوده و نقش این بعد در طول دوره‌ی مورد بررسی روند افزایشی داشته است. نتیجه‌های حاصل از رگرسیون لوژستیک در سال ۱۳۹۲ نیز نشان دادند که زندگی در ناحیه‌های روستایی، خانوارهای زن سرپرست و اضافه شدن عضو جدید به خانوار احتمال فقیر شدن را افزایش می‌دهد. ماحوزی (۲۰۱۵) فقر چندبعدي در ایران را با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر و داده‌های هزینه و درآمد خانوار در سه بعد هزینه، تحصیلات و استانداردهای زندگی برآورد کرد. او از آستانه‌ی فقر ۳۳٪ برای شناسایی افراد فقیر جامعه، وزن‌دهی برابر به بعدها و نماگرهای درون بعدها استفاده کرد. نتیجه‌های این تحقیق نشان دادند که استان‌های نزدیک مرزهای شرقی و غربی بیش از استان‌های مرکزی ایران از فقر چندبعدي رنج می‌بردند، به‌طوری که استان سیستان و بلوچستان فقیرترین و تهران مرفه‌ترین استان از نظر بروز فقر چندبعدي بوده‌اند. همچنین، او با استفاده از روش رگرسیون چندسطحی نشان داد که احتمال

فقیر بودن برای خانوارهای روستایی چهار برابر خانوارهای شهری و این احتمال برای خانوارهای زن سرپرست دو برابر خانوارهای مرد سرپرست با شرایط مشابه بوده است.

عرب یارمحمدی (۱۳۹۷) در رساله‌ی خود فقر چندبعدی را با استفاده از داده‌های طرح هزینه و درآمد خانوار و هفت روش مختلف برای ناحیه‌های شهری و روستایی ایران طی دوره‌ی ۱۳۹۳-۱۳۹۴ محاسبه کرد. برای این منظور ۱۰ نماگر مورد توجه قرار گرفت که عبارت‌اند از: سال‌های تحصیل، تحصیل کودکان، بیماری و معلولیت، برخورداری از تغذیه‌ی مناسب، دسترسی به برق، سرویس بهداشتی، سوخت پخت‌وپز، دسترسی به آب سالم، وضعیت محل زندگی و تملک کالاهای بادوام. علاوه بر این یک روش تلفیقی جدید نیز پیش‌نهاد و نشان داده شد که روش پیش‌نهادی ویژگی‌های مطلوبی دارد. نتیجه‌های به‌دست آمده حاکی از آن بود که بیشترین محرومیت چه در ناحیه‌های شهری و چه در ناحیه‌های روستایی مربوط به نماگر سال‌های تحصیل و وضعیت محل زندگی بوده است؛ فقر تک‌بعدی در ناحیه‌های شهری ایران دارای روند افزایشی بوده است، اما نمی‌توان روند مثبت شاخص را اثبات کرد. شاخص فقر چندبعدی ناحیه‌های روستایی دارای یک روند کاهشی در دوره‌ی مورد بررسی بوده است. فقر چندبعدی در ناحیه‌های روستایی بالاتر از ناحیه‌های شهری بوده است و بعد تحصیلات بیشترین سهم را در فقر چندبعدی کشور چه در ناحیه‌های شهری و چه در ناحیه‌های روستایی داشته است.

سالم و همکاران (۱۳۹۷) با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر و داده‌های هزینه و درآمد خانوار مرکز آمار ایران در سه بعد سلامت، آموزش و استانداردهای زندگی طی سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۹۲ به برآورد فقر چندبعدی پرداختند. نتیجه‌های این تحقیق نشان دادند که شاخص فقر چندبعدی در مناطق روستایی از ۳۵/۴ درصد به ۱۰/۱ درصد و در مناطق شهری از ۱۳/۳ درصد به ۹/۵ درصد کاهش یافته است. این کاهش‌ها به واسطه‌ی کاهش شیوع و شدت فقر به‌صورت هم‌زمان بوده است. نتیجه‌های استنباط آماری نیز نشان دادند که اختلاف بین شاخص فقر چندبعدی در تمام سال‌ها در سطح اطمینان ۹۵ درصد، معنی‌دار و اختلاف شاخص با مقدارهای سال قبل آن نیز برای اغلب سال‌ها چه در مناطق روستایی و چه در مناطق شهری معنی‌دار بوده است. سالم و عرب یارمحمدی (۱۳۹۷) با استفاده از مدل چندسطحی به بررسی عوامل موثر بر فقر چندبعدی پرداخته‌اند. در این تحقیق شاخص فقر چندبعدی با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۴ محاسبه شده است. در

گروه عامل‌های فردی موثر بر فقر چندبعدی متغیرهای بعد خانوار، سطح تحصیل سرپرست و همسر سرپرست خانوار، جنس، سن و وضعیت تأهل سرپرست خانوار و در نهایت متغیر درجه‌ی استقلال اعضای خانوار مورد بررسی قرار گرفت. در گروه عامل‌های کلان و نهادی، متغیرهای تولید ناخالص سرانه‌ی هر استان، ارزش افزوده‌ی سرانه‌ی آموزش، بهداشت، تأمین اجتماعی، نرخ بیکاری، نرخ تورم، اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای سرانه، مالیات سرانه و در نهایت نرخ شهرنشینی مورد بررسی قرار گرفت. نتیجه‌های این تحقیق نشان دادند که در بین متغیرهای سطح فردی مهم‌ترین عامل‌های تأثیرگذار بر شاخص فقر چندبعدی به ترتیب سال‌های تحصیل سرپرست خانوار، درجه‌ی استقلال اعضای خانوار و در نهایت بعد خانوار است. در بین متغیرهای سطح کلان، نرخ تورم موثرترین متغیر بر شاخص فقر چندبعدی است.

سالم و همکاران (۱۳۹۶) در گزارش تهیه‌شده در دفتر مطالعه‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ایران با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر به بررسی شاخص فقر چندبعدی در دوره‌ی ۱۳۷۰-۱۳۹۳ پرداخته‌اند. نتیجه‌های این گزارش نشان می‌دهند که شاخص فقر چندبعدی در این دوره در مناطق روستایی روندی کاهشی داشته، اما در مناطق شهری با نوساناتی همراه بوده که علت اصلی آن تورم‌های بالا و رکود ذکر شده است. فطرس و قدسی (۱۳۹۶) شاخص فقر چندبعدی به روش ال‌کایر-فوستر طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۳ را محاسبه کردند و عملکرد برنامه‌های پنج‌ساله‌ی توسعه بر اساس شاخص مذکور را مورد ارزیابی قرار دادند. در این مطالعه از داده‌های خام هزینه و درآمد خانوار مرکز آمار ایران برای اندازه‌گیری فقر چندبعدی در سه بعد سلامت، آموزش و استانداردهای زندگی استفاده شده است. نتیجه‌های آن‌ها نشان داد طی سال‌های مذکور، وسعت و شدت فقر و همچنین میزان فقر چندبعدی در هر دو منطقه‌های شهری و روستایی کاهش یافته است. همچنین عمق فقر در تمامی سال‌ها در مناطق روستایی بیشتر از مناطق شهری بوده است. بررسی عملکرد برنامه‌های توسعه نیز نشان دادند که به‌طور کلی برنامه‌های توسعه سبب کاهش فقر چندبعدی طی این سال‌ها شده است. در مطالعه‌ی دیگری، فطرس و قدسی (۱۳۹۷) فقر چندبعدی زنان و مردان سرپرست خانوار در ایران را با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر و داده‌های هزینه و درآمد خانوار سال ۱۳۹۴ در سه بعد سلامت، تحصیلات و استانداردهای زندگی برآورد کردند. آن‌ها از آستانه‌ی فقر ۳۳٪ برای شناسایی افراد فقیر

جامعه، وزن‌دهی برابر به بعدها و نماگرهای درون بعدها استفاده کردند. نتیجه‌های این تحقیق نشان دادند که هم در ناحیه‌های شهری و هم در ناحیه‌های روستایی زنان سرپرست خانوار بیشتر از مردان سرپرست خانوار از فقر چندبعدی رنج می‌بردند. نتیجه‌های حاصل از رگرسیون لوژستیک هم نشان دادند که زنان سرپرست خانوار مسن، بیکار و خانه‌دار و همچنین زنان سرپرست خانوار متأهل بیشتر نیازمند حمایت بوده‌اند و باید در اولویت برنامه‌های کاهش فقر قرار گیرند.

افراخته و همکاران (۱۳۹۸) فقر چندبعدی در ناحیه‌های روستایی شهرستان همدان را با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر در پنج بعد سلامت، تحصیلات، استانداردهای زندگی، مسکن و اشتغال برآورد کردند. آن‌ها از روش وزن‌دهی نابرابر به بعدها و نماگرهای درون بعدها استفاده کردند. نتیجه‌های این تحقیق نشان دادند که نماگرهای درآمد، تغذیه، بیمه‌ی بازنشستگی و وضعیت اشتغال به ترتیب بیشترین سهم را در شاخص فقر چندبعدی در ناحیه‌های روستایی شهرستان همدان داشته‌اند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، روستاهای شورین، امزاجرد، بیوک‌آباد از مرفه‌ترین و روستاهای شیرآباد، اقداش و علی‌آباد آق‌حصار از محروم‌ترین روستاهای شهرستان همدان شناخته شدند. دادگر و همکاران (۱۳۹۹) با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر و داده‌های هزینه و درآمد خانوار در سه بعد سلامت، آموزش و استانداردهای زندگی به برآورد فقر چندبعدی در ایران پرداختند و روند آن را از سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۷ در استان‌ها و نقاط شهری و روستایی مورد ارزیابی قرار دادند. نتیجه‌های آن‌ها نشان دادند که فقر چندبعدی در مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری از نظر سطح بالاتر بوده است و همچنین از نظر روند، کاهش اندکی را نشان می‌داد. از این‌رو، پیام این پژوهش توجه اساسی به فقرزدایی در مناطق روستایی بوده است.

اندایش و همکاران (۱۴۰۰) نیز با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر در بعدهای سلامت، آموزش، مسکن، اشتغال و استانداردهای زندگی به برآورد شاخص فقر چندبعدی در خوزستان برای سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ پرداخته‌اند. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن بود که شاخص فقر چند بعدی در استان خوزستان در دو سال مورد بررسی از متوسط کشوری بالاتر بوده است. بیشترین محرومیت به ترتیب در بعدهای اشتغال، سلامت، مسکن، استانداردهای زندگی و آموزش بوده است.

چارچوب سراسری از لحاظ پوشش بعدها توسعه و نشان دادن پیچیدگی‌های زندگی افراد فقیر محدود است. بنا بر این، برنامه‌ی توسعه‌ی سازمان ملل و ابتکار فقر و توسعه‌ی انسانی آکسفورد^{۱۳} (۲۰۱۹) توصیه می‌کنند هر کشور MPI ملی خود را متناسب با هدف‌های مشخص توسعه دهد. در سال‌های اخیر بسیاری از کشورها MPI سراسری را اصلاح کرده و روش ال‌کایر-فوستر را در مورد نسخه‌ی ملی آن به کار گرفته‌اند. به طور مثال، کشورهای آلمان (Suppa, 2016)، ارمنستان (Martirosova et al., 2017)، فلسطین (PCBS, 2020)، پاکستان (MPDR et al., 2016)، افغانستان (NSIA & OPHI, 2019) و ایران (Torabi et al. 2021) نسخه‌ی توسعه داده‌شده‌ی MPI سراسری را برای کشورهای خود اتخاذ کرده‌اند. ترابی و همکاران (۲۰۲۱) با ارائه‌ی چارچوبی جدید و جامع بر اساس رویکرد توسعه‌ی پایدار با معرفی ۷ بعد و ۲۱ نماگر، وزن‌دهی برابر به بعدها و نماگرهای درون بعدها و برش فقر ۳۳٪ به برآورد فقر چندبعدی با استفاده از روش ال‌کایر-فوستر در گروه‌های جغرافیایی و زیرجمعیتی ایران پرداختند. نتیجه‌های آن‌ها نشان داد که بعد فرهنگ، امنیت و محیط زیست، که به طور معمول از معیارهای فقر حذف شده‌اند، از مؤلفه‌های کلیدی فقر در ایران بوده‌اند. همچنین، یافته‌های آن‌ها نشان داد که نوع محرومیتی که خانوارهای ایرانی تجربه کرده‌اند به موقعیت مکانی و ویژگی‌های جمعیتی از قبیل سن و جنسیت سرپرست خانوار و اندازه‌ی خانوار بستگی دارد.

۴- روش ال‌کایر-فوستر^{۱۴}

روش ال‌کایر-فوستر (Alkire & Foster, 2011a) یکی از روش‌های اندازه‌گیری فقر چندبعدی است. این روش شامل شمارش انواع مختلف محرومیت‌هایی مانند فقدان تحصیلات یا شغل، استانداردهای زندگی و وضعیت نامناسب سلامتی است که خانوارها (یا افراد) به طور همزمان تجربه می‌کنند. این نمایه‌های محرومیت برای شناسایی خانوار فقیر تحلیل و سپس برای ایجاد شاخص فقر چندبعدی (MPI) استفاده می‌شوند. این رویکرد انعطاف‌پذیر است و می‌تواند با انتخاب بعدها مختلف (مثل تحصیلات)، نماگرهای فقر در

13. UNDP & OPHI

14. Alkire-Foster Method

هر بعد (مثل سال‌های تحصیل) و برش‌های محرومیت (مثل فردی با کمتر از پنج سال تحصیل محروم تلقی شود) به کار گرفته شود.

۱-۴ ساختن معیارهای فقر

رایج‌ترین روش برای اندازه‌گیری فقر محاسبه‌ی درصد جمعیت فقیر است که به نسبت سرشمار یا بروز فقر چندبعدي^{۱۵} (H) معروف است. با شناسایی افراد فقیر، روش ال‌کایر-فوستر یک رده‌ی منحصر به فرد از معیارهای فقر (M_α) ایجاد می‌کند که فراتر از نسبت سرشمار ساده است. نسبت سرشمار تعدیل‌شده^{۱۶} (M_0)، که به‌عنوان MPI شناخته می‌شود، هم میزان بروز فقر و هم شدت فقر چندبعدي^{۱۷} (A) را نشان می‌دهد. به‌طور کلی محاسبه‌ی MPI را می‌توان در گام‌های زیر خلاصه کرد:

۱. تعریف مجموعه‌ای از نماگرها که با موضوع فقر مرتبط هستند. داده‌های مربوط به هر یک از این متغیرها باید برای واحد تحلیل (خانوار یا فرد) مهیا باشد. برای این منظور، مقدار غیرمنفی دست‌یابی فرد i ام در بعد j ام با x_{ij} برای تمام $i = 1, 2, \dots, n$ و $j = 1, 2, \dots, d$ نشان داده می‌شود. بنا بر این، می‌توان ماتریس دست‌یابی X را که هر سطر آن نشان‌دهنده‌ی افراد و ستون‌های آن نشان‌دهنده‌ی بعدهاست، در نظر گرفت.
۲. تعیین برش محرومیت (z_j) برای هر نماگر گام بعدی برای تعیین خانوارهای محروم و غیرمحروم است. بنا بر این، بردار برش محرومیت $Z = (z_1, \dots, z_d)$ سطح دست‌یابی حد اقلی است که خانوار بایستی به‌دست آورد تا در هر بعد، غیرمحروم در نظر گرفته شود.
۳. ساختن ماتریس محرومیت (g^0) دودویی برای هر خانوار در هر نماگر، که در مؤلفه‌های آن ۱ به‌عنوان محروم و ۰ به‌عنوان غیرمحروم است.

15. Incidence of Multidimensional Poverty

16. Adjusted Headcount Ratio

17. Intensity of Multidimensional Poverty

۴. انتخاب وزن‌های مناسب (w_j) یا اهمیت هر یک از نماگرها به گونه‌ای که جمع آن‌ها برابر ۱ شود.
۵. محاسبه‌ی جمع موزون محرومیت‌ها برای هر یک از خانوارها که از آن به‌عنوان امتیاز محرومیت یاد می‌شود. به عبارت دیگر، امتیاز محرومیت برای هر خانوار به صورت $c_i = \sum_{j=1}^d w_j g_{ij}^0$ به دست می‌آید.
۶. تعیین برش یا آستانه‌ی فقر ($k \in (0, 1]$) به گونه‌ای که اگر امتیاز محرومیت خانوار بزرگ‌تر یا برابر این برش باشد آن‌گاه به‌عنوان فقیر چندبعدی در نظر گرفته می‌شود.
۷. سانسور کردن محرومیت‌های خانوارهای غیرفقیر و محاسبه‌ی نسبتی از خانوارها که فقیر چندبعدی محسوب می‌شوند. این نسبت همان $H = \frac{q}{n}$ است که در آن q نشان‌دهنده‌ی تعداد خانوارهای فقیر چندبعدی است.
۸. محاسبه‌ی سهم متوسط موزون نماگرهایی که خانوارهای فقیر در آن‌ها فقیر هستند. این امر مستلزم جمع امتیازهای محرومیت خانوارهای فقیر و تقسیم آن به کل خانوارهای فقیر است. این مقدار متوسط، که نشان‌دهنده‌ی درصد محرومیت‌هایی که هر خانوار به‌طور متوسط متحمل می‌شود، همان $A = \frac{\sum_{i=1}^q c_i(k)}{q}$ است. به طوری که اگر $c_i \geq k$ باشد، $c_i(k) = c_i$ و نشان‌دهنده‌ی امتیاز محرومیت سانسوریده‌ی فرد i ام است.
۹. محاسبه‌ی معیار M_0 (یا همان MPI) از حاصل ضرب بروز فقر چندبعدی و شدت فقر چندبعدی به دست می‌آید. البته MPI را می‌توان به صورت میانگین امتیازهای محرومیت سانسوریده (مجموع محرومیت‌های موزون که خانوارهای فقیر تجربه می‌کنند تقسیم بر کل خانوارها) نیز به دست آورد.

بنا بر این، رابطه‌ی (۱) نشان‌دهنده‌ی نحوه‌ی محاسبه‌ی MPI است:

$$MPI = A \times H = \frac{\sum_{i=1}^q c_i(k)}{q} \times \frac{q}{n} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q c_i(k) \quad (1)$$

$$\begin{aligned}
&= \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^d w_j g_{ij}^0(k) \\
&= \sum_{j=1}^d w_j \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n g_{ij}^0(k) \right] = \sum_{j=1}^d w_j h_j(k),
\end{aligned}$$

که در آن $h_j(k) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n g_{ij}^0(k)$ نسبت سرشمار سانسوریده‌ی بُعد j ام است که نشان‌دهنده‌ی درصد جمعیتی است که فقیر چندبُعدی و به‌طور همزمان محروم در بُعد j ام هستند. فرض کنید سهم بُعد (نماگر) j ام در فقر کلی را با $\phi_j^0(k)$ نشان دهیم. در این صورت برای هر $j = 1, 2, \dots, d$ زو با استفاده از رابطه‌ی (۱) می‌توان رابطه‌ی (۲) را به‌صورت زیر به‌دست آورد:

$$\phi_j^0(k) = w_j \frac{h_j(k)}{MPI}. \quad (۲)$$

فرض کنید m اندازه‌ی نمونه‌ی تصادفی ساده از جامعه باشد. فرض می‌کنیم که امتیازهای سانسوریده‌ی محرومیت $\{c_1(k), \dots, c_m(k)\}$ دنباله‌ای از متغیرهای تصادفی مستقل و هم‌توزیع با امید ریاضی $E(c_i(k)) = MPI$ و $Var(c_i(k)) = \sigma_0^2$ هستند. وقتی $m \rightarrow \infty$ داریم:

$$\sqrt{m}(\overline{MPI} - MPI) \rightarrow N(0, \sigma_0^2), \quad (۳)$$

که در آن $\overline{MPI} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n c_i(k)$ است. برآورد نمونه‌ای نااریب σ_0^2 به‌صورت زیر به‌دست می‌آید:

$$\hat{\sigma}_0^2 = \frac{1}{m-1} \sum_{i=1}^m [c_i(k) - \overline{MPI}]^2. \quad (۴)$$

به‌کارگیری روش ال‌کایر-فوستر برای امکان مقایسه در میان تمام نماگرها مستلزم استفاده از یک منبع داده‌ای واحد است. در نتیجه با توجه به محدودیت‌های موجود در دسترسی به داده‌ها، انتخاب بعدها‌ی مناسب اهمیت به‌سزایی دارد. تا کنون در اغلب مطالعه‌های اندازه‌گیری فقر چندبُعدی در ایران از داده‌های هزینه و درآمد خانوار و در برخی موارد از

دیگر منبع‌های داده‌ای مانند سرشماری و غیره استفاده شده است. در حالی که این منبع‌های داده‌ای نه تنها فاقد هر گونه نماگری برای ارزیابی بعد سلامت بر اساس تعریف جهانی است بلکه بعدهای محدودی از فقر را نیز پوشش می‌دهد. پس از بررسی دقیق طرح‌های انجام شده مشخص شد، داده‌های آمارگیری شاخص‌های چندگانه‌ی جمعیت و سلامت^{۱۸} (MIDHS) سال ۱۳۹۴ آخرین داده‌های موجود در کشور با پوشش حد اکثری موضوع‌های مختلف مرتبط با فقر با پشتوانه‌ی آرمان‌های توسعه‌ی پایدار است. بنا بر این، نتیجه‌ها چشم‌انداز کنونی فقر در کشور را بازتاب نمی‌کنند اما اطلاعات مفیدی درباره‌ی فقر را منعکس می‌کنند. این آمارگیری توسط پژوهشکده‌ی آمار با نظارت مرکز آمار ایران و همکاری مؤسسه‌ی تحقیقات ملی سلامت انجام شده و شامل ۳۳۰۱۳ خانوار است. جدول ۱ (ترابی و همکاران، ۲۰۲۱) جزئیاتی در مورد بُعدها، نماگرها و برش‌های محرومیت ارائه می‌دهد. به طور کلی، برش فقر ۳۳ درصد و وزن‌های برابر برای همه بُعدها و نماگرهای درون بُعدها در نظر گرفته شده است.

از ۱۰ نماگر پیش‌نهادی در MPI ی سراسری، نماگر تغذیه در MIDHS در دسترس نبود. در این مطالعه توجه ویژه‌ای به جنبه‌های کیفی زندگی مانند سلامت روان، رضایت کلی از زندگی و خشونت که اغلب در اندازه‌گیری فقر نادیده گرفته می‌شوند، شده است. یکی از چالش‌های اساسی تعریف نماگرهای جدیدی بود که به‌طور مستقیم از آمارگیری در دسترس نبودند. پس از بررسی دقیق داده‌های موجود در کشور نشان دادیم که پیوند داده‌های تجمیعی از منبع‌های دیگر با داده‌های سطح خانواری (به‌طور مثال، جمعیت تحت تأثیر خشکسالی و مجاورت با آلودگی صنعتی) به‌منظور ارائه‌ی تصویر جامع‌تری از فقر چندبعدی، امکان‌پذیر است. برای داده‌های سطح ناحیه نیز مواردی مانند آلودگی هوا، میزان خسارت‌های ناشی از بلایای طبیعی، جرایم واقع شده در حوزه‌ی استحفاظی نیروی انتظامی ایران وجود داشت اما علی‌رغم تلاش‌های انجام‌شده دسترسی به برخی از آن‌ها میسر نشد و برخی دیگر از کیفیت کافی برای پیوند با داده‌های آمارگیری برخوردار نبودند و تعریف برش محرومیت برای آن‌ها نیز کار دشواری بود.

جدول ۱. بُعدها، نماگرها و برش‌های محرومیت MPI ملی

بعدها	نماگرها	برش‌ها: خانوار محروم است اگر ...
سلامت	مرگ‌ومیر کودکان معلولیت سلامت روان	هر کودک زیر ۱۸ سال خانوار در ۵ سال قبل از آمارگیری فوت کرده باشد حد اقل یکی از اعضای خانوار از یکی از انواع معلولیت رنج ببرد حد اقل یکی از اعضای ۱۵ ساله یا بیشتر خانوار طبق معیار کسسلر (Kessler et al. 2010) از بیماری روانی شدید رنج ببرد
تحصیلات	سطح تحصیلات حضور در مدرسه	هیچ یک از اعضای ۱۵ ساله یا بیشتر خانوار مقطع ابتدایی را به اتمام نرسانده باشد هر کودک در سن تحصیل تا اتمام کلاس ۸، در مدرسه حضور نداشته باشد
رفاه	برق نظام تخلیه‌ی فاضلاب سوخت پخت‌وپز آب آشامیدنی مسکن دارائی‌ها	به برق دسترسی نداشته باشد نظام تخلیه‌ی فاضلاب پیشرفته نباشد یا پیشرفته اما مشترک با خانوار دیگر باشد سوخت پخت‌وپز خانوار چوب، زغال چوب یا سنگ یا کود حیوانی باشد به آب آشامیدنی بهبود یافته دسترسی نداشته باشد یا آب آشامیدنی سالم حد اقل ۳۰ دقیقه (رفت و برگشت) با خانه فاصله داشته باشد مسکن نامساعدی داشته باشد: مسکن از مصالح کم‌دوام (خشت و چوب یا خشت و گل) ساخته شده باشد خانوار حد اکثر یکی از کالاهای تلویزیون، تله‌فون، رایانه، موتورسیکلت یا یخچال را در تملک داشته باشد و ماشین نیز نداشته باشد حد اقل یک عضو ۱۵ ساله یا بیشتر خانوار از خود، زندگی خانوادگی، دوستی‌ها، شغل و درآمد فعلی یا محل زندگی خود ناراضی یا بسیار ناراضی باشد
اشتغال	بیکاری بیمه	هیچ یک از اعضای ۱۵ ساله یا بیشتر خانوار شاغل یا دارای درآمد بدون کار نباشد حد اقل یک عضو خانوار بدون بیمه‌ی سلامت باشد
امنیت	تأدیب خشونت‌آمیز خشونت خانگی	حد اقل یک کودک ۱-۱۴ ساله‌ی خانوار تربیت خشونت‌آمیز را تجربه کرده باشد حد اقل یک زن ۱۵ ساله یا بیشتر خانوار معتقد است که شوهر می‌تواند همسرش را مورد ضرب و شتم قرار دهد
فرهنگ	رسانه‌های جمعی و فناوری اطلاعات دسترسی کودکان به فعالیت‌های فرهنگی	حد اقل یک عضو ۱۵ ساله یا بیشتر خانوار هرگز روزنامه یا مجله نخواند یا هرگز رادیو گوش ندهد یا در یک ماه قبل از آمارگیری هرگز از اینترنت استفاده نکرده باشد حد اقل یک کودک خانوار به کلاس‌های ورزشی، شعر، نقاشی یا قرآن در مراکز دولتی یا خصوصی دسترسی نداشته باشد
محیط زیست	آمادگی در برابر بلاهای طبیعی جمعیت تحت تأثیر خشکسالی مجاورت با آلودگی صنعتی	در سال گذشته هیچ اقدامی برای مقابله با مخاطره‌ها و بلاهای طبیعی انجام نداده باشد بیش از ۵۰٪ جمعیت یک ناحیه‌ی معین تحت تأثیر خشکسالی شدید قرار داشته باشد حد اقل ۵۰٪ متوسط زباله‌های صنعتی کشور در مجاورت محل سکونت خانوار تولید شده باشد

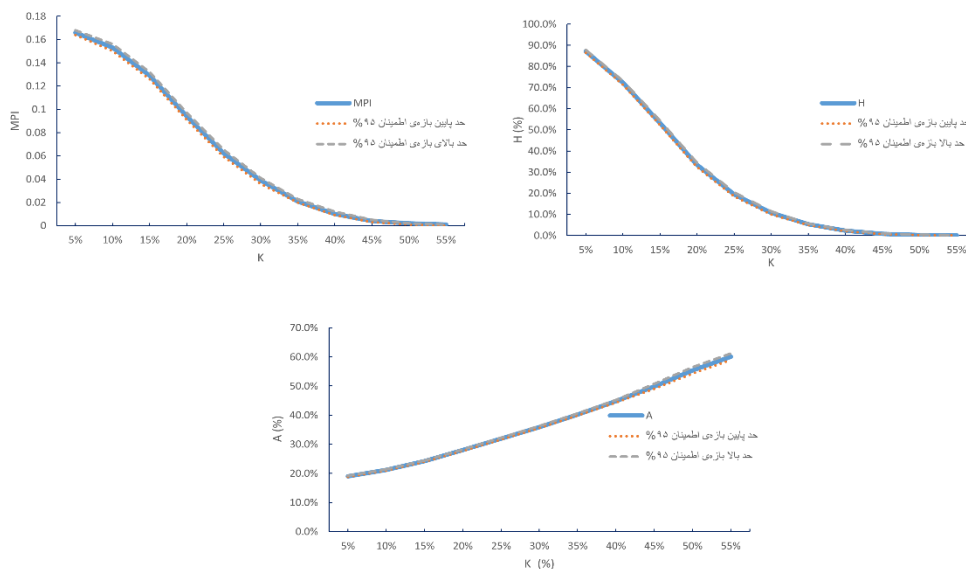
مأخذ: ترابی و همکاران (۲۰۲۱)

۲-۴ نحوه‌ی اندازه‌گیری دو نماگر نمونه: نماگر سلامت روان و تأدیب خشونت‌آمیز سلامت روان یک نماگر کیفی است که از ترکیب ۶ پرسش مختلف به دست می‌آید. در MIDHS، برای ارزیابی فشار روانشناختی ۶ پرسش درباره‌ی میزان اضطراب و عصبی بودن، احساس ناامیدی، احساس ناآرامی و بی‌قراری، احساس افسردگی و غمگینی، احساس بی‌ارزشی و احساس دشوار بودن هر کاری در ۳۰ روز قبل از آمارگیری از شخص پرسیده شده است. این پرسش‌ها با "بیشتر وقت‌ها" با کد ۵ تا "به هیچ وجه" با کد ۱ رده‌بندی شدند. ما برای تعیین کمیت این نماگر از رویکرد مقیاس کسلر ۶ استفاده کرده‌ایم. این مقیاس مقداری بین ۳۰-۶ به خود اختصاص می‌دهد که در آن افرادی که امتیاز آن‌ها در محدوده‌ی ۳۰-۱۹ باشد به‌عنوان کسانی که از بیماری روانی شدید رنج می‌برند، شناخته می‌شوند. در این مطالعه خانواری که حد اقل یکی از اعضای آن از بیماری شدید رنج می‌بردند، به‌عنوان خانوار محروم در نظر گرفته شد. تأدیب خشونت‌آمیز به تنبیه جسمی و/یا روحی (روانی) کودکان اشاره دارد. تنبیه روحی (روانی) کودکان به اعمالی مانند: (۱) فریاد زدن، داد زدن یا جیغ کشیدن بر سر کودک و (۲) تنبیه کلامی کودک شامل احمق، بی‌عرضه خواندن کودک و مواردی از این قبیل اشاره کرد. تنبیه جسمی نیز به‌صورت: یک، تکان دادن کودک (بلند کردن کودک از شانه یا قسمت‌های دیگر و جلو و عقب تکان دادن او) و دو، اعمالی از قبیل زدن به باسن، ضربه یا سیلی زدن به کودک تعریف می‌شود (یونیسف، ۲۰۱۷). مطابق با این تعریف، اگر حد اقل یک کودک ۱۴-۱ ساله‌ی خانوار نظم خشونت‌آمیز را تجربه کرده باشد، آن خانوار را به‌عنوان محروم در نظر گرفتیم.

۵- یافته‌های مطالعه

نمودارهای شاخص فقر چندبعدی، MPI، بروز فقر چندبعدی، H، شدت فقر چندبعدی، A، در مقابل برش‌های فقر، k ، مختلف در محدوده‌ی ۵ تا ۵۵ درصد و بازه‌های اطمینان مربوط در سطح معنی‌داری $\alpha = 5\%$ در شکل ۱ نشان داده شده است. همان‌طور که انتظار داشتیم، با افزایش برش فقر و کاهش تعداد افراد فقیر چندبعدی، مقدار بروز و شاخص فقر چندبعدی نیز کاهش یافته و در مقابل شدت فقر چندبعدی در میان افراد فقیر افزایش یافته است.

شکل ۱. نمودارهای شاخص‌های فقر چندبعدي در مقابل برش‌های فقر متفاوت

مأخذ: یافته‌های مطالعه

جدول ۲ نشان می‌دهد که علاوه بر استان‌های قم و خوزستان، تمام استان‌های هم‌مرز با کشور افغانستان و پاکستان از فقر چندبعدي بیشتری رنج می‌بردند. همچنین، جدول ۲ سهم هر یک از بعدها در MPI کلی را به تفکیک ۳۱ استان ایران که از مرفه‌ترین تا فقیرترین مرتب شده‌اند، نشان می‌دهد. با نگاهی اجمالی به این جدول در می‌یابیم، قم از نظر رفاه و امنیت بهترین استان و از نظر اشتغال و محیط زیست محروم‌ترین استان، هرمزگان از نظر سلامت بهترین و در تحصیلات محروم‌ترین استان و ایلام از نظر امنیت محروم‌ترین و در محیط زیست و اشتغال (با اختلاف ناچیزی بعد از استان آذربایجان شرقی) بهترین شرایط را در بین استان‌های دیگر داشته‌اند. p -مقادیرها (بر اساس آزمون والد) نیز نشان می‌دهند که تفاوت معنی‌داری بین استان‌ها در سهم هر یک از بعدها در MPI وجود داشته است. در سطح ملی نیز نتیجه‌ها نشان می‌دهند که سه بعد فرهنگ، امنیت و محیط زیست به ترتیب با ۱۶/۲ درصد، ۲۲/۶ درصد و ۲۲/۸ درصد، که اغلب در محاسبه‌های فقر مغفول واقع شده‌اند، از مؤلفه‌های کلیدی برای افزایش درک چگونگی تجربه فقر در ایران هستند.

جدول ۲. سهم هر یک از بُعدها بر حسب درصد در MPI به تفکیک استان و سطح ملی و p-مقدارهای آزمون والد

استان‌ها	سلامت	تحصیلات	رفاه	اشتغال	امنیت	فرهنگ	محیط زیست	سهم جمعیتی (%)	MPI	بازه‌ی اطمینان ۹۵٪ برای MPI
مازندران	۱۵/۶	۱۶/۵	۲/۹	۱۲/۸	۱۷/۷	۱۳/۶	۲۰/۹	۴/۶	۰/۰۰۷	[۰/۰۰۴, ۰/۰۱۰]
چهارمحال و بختیاری	۶/۷	۱۷	۵/۳	۱۵/۶	۲۰/۴	۱۹/۸	۱۵/۲	۱/۱	۰/۰۱۰	[۰/۰۰۶, ۰/۰۱۴]
ایلام	۱۳/۳	۱۴/۹	۱/۷	۶/۲	۳۲/۱	۲۱/۸	۱۰	۰/۷	۰/۰۱۰	[۰/۰۰۶, ۰/۰۱۴]
گلستان	۷/۳	۱۵/۷	۱/۹	۱۴/۹	۲۵/۴	۲۴/۲	۱۰/۶	۲/۴	۰/۰۱۱	[۰/۰۰۷, ۰/۰۱۵]
بوشهر	۶/۷	۱۴/۹	۱/۷	۱۴/۳	۲۳/۸	۱۹/۹	۱۸/۷	۱/۳	۰/۰۱۲	[۰/۰۰۸, ۰/۰۱۶]
گیلان	۹/۹	۱۴	۶/۲	۱۴/۸	۱۷	۱۱/۴	۲۶/۷	۳/۶	۰/۰۱۵	[۰/۰۱۰, ۰/۰۱۹]
آذربایجان غربی	۷/۶	۲۰/۶	۴/۱	۹/۶	۲۵/۳	۱۸/۷	۱۴/۱	۴	۰/۰۱۵	[۰/۰۱۰, ۰/۰۲۰]
هرمزگان	۳/۳	۲۱	۲/۶	۱۱/۸	۲۴/۳	۲۰/۸	۱۶/۲	۱/۷	۰/۰۱۵	[۰/۰۱۰, ۰/۰۲۰]
کرمانشاه	۱۰	۱۷/۸	۴/۴	۱۴/۲	۲۴/۵	۱۷/۶	۱۱/۵	۲/۴	۰/۰۱۷	[۰/۰۱۱, ۰/۰۲۲]
تهران	۸/۹	۱۴/۶	۱/۸	۱۳/۶	۲۳/۸	۱۲/۳	۲۵	۱۷/۳	۰/۰۱۷	[۰/۰۱۰, ۰/۰۲۴]
همدان	۱۰/۹	۱۶/۲	۴	۹/۴	۲۷	۱۸/۸	۱۳/۷	۲/۳	۰/۰۱۹	[۰/۰۱۴, ۰/۰۲۵]
اصفهان	۱۰/۷	۱۴/۴	۲/۸	۱۵/۶	۱۸/۳	۱۲/۴	۲۵/۸	۶/۹	۰/۰۲۰	[۰/۰۱۵, ۰/۰۲۵]
آذربایجان شرقی	۹/۸	۱۵/۲	۳/۲	۶/۱	۳۰/۹	۱۸/۳	۱۶/۵	۴/۸	۰/۰۲۱	[۰/۰۱۵, ۰/۰۲۶]
البرز	۸/۲	۱۱	۰/۸	۱۷	۱۴/۸	۱۶/۶	۳۱/۶	۳/۶	۰/۰۲۱	[۰/۰۱۴, ۰/۰۲۷]
مرکزی	۵/۵	۱۷	۲/۷	۱۷/۱	۱۶/۲	۱۵/۶	۲۵/۹	۱/۹	۰/۰۲۲	[۰/۰۱۷, ۰/۰۲۸]
سمنان	۸	۱۹/۱	۲/۹	۱۵/۹	۱۶/۲	۱۲/۷	۲۵/۲	۰/۸	۰/۰۲۲	[۰/۰۱۶, ۰/۰۲۸]
لرستان	۸/۵	۱۱	۷/۹	۱۲/۸	۲۵/۲	۱۷/۷	۱۶/۹	۲/۲	۰/۰۲۴	[۰/۰۱۶, ۰/۰۳۲]
اردبیل	۱۱	۱۵/۷	۳/۴	۸/۱	۲۷/۱	۱۷/۳	۱۷/۴	۱/۶	۰/۰۲۴	[۰/۰۱۸, ۰/۰۲۹]
فارس	۱۲	۱۱/۵	۲/۹	۱۱/۳	۲۰/۸	۱۴/۷	۲۶/۸	۶/۳	۰/۰۲۵	[۰/۰۱۹, ۰/۰۳۲]
کردستان	۹/۳	۱۵/۹	۱/۹	۷/۳	۳۱/۳	۱۶/۹	۱۷/۴	۱/۹	۰/۰۲۹	[۰/۰۲۳, ۰/۰۳۶]
یزد	۵/۹	۱۲/۷	۲/۱	۱۰/۶	۲۱/۹	۱۴/۸	۳۲	۱/۵	۰/۰۲۹	[۰/۰۲۳, ۰/۰۳۵]
زنجان	۷/۶	۱۲/۶	۳/۷	۹/۷	۲۴/۲	۱۸/۵	۲۳/۷	۱/۴	۰/۰۳۰	[۰/۰۲۲, ۰/۰۳۷]
قزوین	۸/۵	۱۳/۱	۱/۶	۱۱/۷	۲۰	۱۴/۱	۳۱	۱/۷	۰/۰۳۱	[۰/۰۲۵, ۰/۰۳۸]
کهگیلویه و بویراحمد	۷/۸	۱۰/۹	۲/۸	۱۱/۹	۳۰	۲۱/۷	۱۴/۹	۰/۸	۰/۰۳۵	[۰/۰۲۷, ۰/۰۴۳]
کرمان	۷/۷	۱۲	۴/۱	۱۰/۸	۲۶/۷	۲۱/۶	۱۷/۱	۳/۶	۰/۰۳۶	[۰/۰۲۴, ۰/۰۴۸]
خراسان جنوبی	۶/۵	۲۰/۲	۴	۱۰/۳	۲۵/۷	۱۶/۹	۱۶/۴	۰/۹	۰/۰۳۶	[۰/۰۲۸, ۰/۰۴۴]
قم	۷/۹	۱۲/۲	۰/۸	۱۸/۲	۱۴/۲	۱۲/۷	۳۴	۱/۴	۰/۰۳۷	[۰/۰۲۸, ۰/۰۴۵]
خراسان رضوی	۸	۱۳/۸	۲	۱۲/۷	۲۲/۹	۱۳/۸	۲۶/۸	۸	۰/۰۳۸	[۰/۰۳۱, ۰/۰۴۵]
خوزستان	۶/۳	۱۴/۸	۳	۹/۹	۲۲/۷	۱۶/۳	۲۷	۵/۶	۰/۰۳۹	[۰/۰۳۲, ۰/۰۴۷]
خراسان شمالی	۶/۵	۱۵/۷	۴/۹	۶/۷	۲۱/۹	۱۶/۲	۲۸/۱	۱/۲	۰/۰۴۷	[۰/۰۳۹, ۰/۰۵۵]
سیستان و بلوچستان	۵/۸	۱۶/۹	۷/۳	۱۳/۸	۲۰/۱	۲۲/۳	۱۳/۸	۲/۵	۰/۰۸۸	[۰/۰۷۵, ۰/۱۰۱]
سطح ملی	۸/۳	۱۴/۶	۳/۳	۱۲/۲	۲۲/۶	۱۶/۲	۲۲/۸	۱۰۰	۰/۰۲۵	[۰/۰۲۳, ۰/۰۲۶]
p-مقدارها	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	-	-

مأخذ: یافته‌های مطالعه

۶- نتیجه‌گیری

علاوه بر اطلاع‌رسانی در مورد تعریف و اندازه‌گیری فقر چندبعدی، یافته‌های مطالعه‌ی حاضر تفاوت‌های چشم‌گیر در فقر چندبعدی و نیز سهم بُعدهای مختلف در ناحیه‌های مختلف جغرافیایی را به‌طور برجسته‌ای آشکار می‌کند. نتیجه‌ها نشان‌دهنده‌ی اختلافی معنی‌دار بین استان‌های ایران از نظر فقر چندبعدی است. در سال ۱۳۹۴، شاخص فقر چندبعدی در ایران ۰/۰۲۵ بوده است. MPI به‌ویژه در استان‌هایی در مرزهای شرقی با آب و هوای نامساعدتر، زیرساخت‌های ضعیف‌تر و عدم دسترسی به خدمات و فرصت‌ها بیشتر بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که سیاست‌های کاهش فقر در سطح ملی می‌تواند از تعریف گسترده‌تری از فقر بر اساس رفاه اجتماعی و توسعه‌ی پایدار بهره‌مند شود. نتیجه‌ها شواهدی برای سیاست‌های حامی فقرا با هدف قرار دادن گروه‌های هدف بر اساس موقعیت جغرافیایی آن‌ها ارائه می‌کنند، به‌طوری‌که استان قم از نظر اشتغال و محیط زیست محروم‌ترین استان، هرمزگان در تحصیلات محروم‌ترین استان و ایلام از نظر امنیت محروم‌ترین استان در میان سایر استان‌های ایران بوده‌اند. به‌طور کلی، سه بعد فرهنگ، امنیت و محیط زیست به‌ترتیب با ۱۶/۲ درصد، ۲۲/۶ درصد و ۲۲/۸ درصد از تأثیرگذارترین عامل‌های محرومیت در کشور بوده‌اند. علی‌رغم وقفه‌ی زیاد در دسترسی به خردداده‌های این طرح آمارگیری در ایران، این مطالعه نشان می‌دهد داده‌های موجود هنوز هم می‌توانند امکان برآورد MPI ملی که طیف وسیعی از بُعدها و نماگرها را پوشش می‌دهد، امکان‌پذیر کنند. اجرای آمارگیری‌های نمونه‌ای مناسب مانند آمارگیری شاخص‌های چندگانه‌ی جمعیت و سلامت، دسترسی به خردداده‌های این آمارگیری و داده‌های اداری (به‌عنوان مثال آلودگی هوا و جرایم) و درج پرسش‌هایی مانند حمایت اجتماعی، خشونت علیه زنان و تغذیه در پرسش‌نامه، به‌طور قطع اندازه‌گیری MPI در ایران را بهبود خواهد بخشید تا چگونگی تأثیرگذاری عواملی مانند همه‌گیری کووید ۱۹ و تحریم‌ها و غیره مورد بررسی دقیق قرار گیرد.

ORCID

Hamidreza Navvabpour

<http://orcid.org/0000-0001-9976-9861>

منابع

افراخته، حسن، جلالیان، حمید، طهماسبی، اصغر و آرمند، مریم. (۱۳۹۸). ارزیابی میزان فقر چندبُعدی (قابلیتی) در مناطق روستایی شهرستان همدان با استفاده از روش ال‌کایر و فوستر. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۱(۴)، ۹۸۹-۱۰۱۰.

اندایش، یعقوب، افقه، سید مرتضی و حسن‌زاده، فروزان. (۱۳۹۸). اندازه‌گیری شاخص‌های فقر چندبُعدی با استفاده از تعدیل روش ال‌کایر- فوستر و با در نظر گرفتن ابعاد اشتغال و مسکن. *اقتصاد مقداری*، doi: [10.22055/JQE.2021.37099.2358](https://doi.org/10.22055/JQE.2021.37099.2358)

خداداد کاشی، فرهاد، باقری، فریده، حیدری، خلیل و خداداد کاشی، امید. (۱۳۸۱). *اندازه‌گیری شاخص‌های فقر در ایران، کاربرد انواع خط فقر، شکاف فقر و شاخص فقر ۱۳۶۳-۱۳۷۹*. گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی، پژوهشکده‌ی آمار.

خلج، سکینه و یوسفی، علی. (۱۳۹۳). پهنه‌بندی توزیع و شدت فقر چندبُعدی در مناطق شهری و روستایی ایران. *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۱۸(۴)، ۴۹-۷۰.

راغفر، حسین و اسفندیارپور، مهدیه. (۱۳۹۴). اندازه‌گیری فقر چندبُعدی در ایران طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۸ (با استفاده از روش ال‌کایر- فوستر). *راهبرد اقتصادی*، ۴(۱۳)، ۲۰۱-۲۳۳.

سالم، علی اصغر، ابونوری، اسمعیل و عرب یارمحمدی، جواد. (۱۳۹۷). رویکرد چندبُعدی به اندازه‌گیری فقر؛ مفاهیم نظری و شواهد تجربی از اقتصاد ایران در طول سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۹۲. *رفاه اجتماعی*، ۱۸(۶۸)، ۹-۴۱.

سالم، علی اصغر و عرب یارمحمدی، جواد. (۱۳۹۷). عوامل موثر بر فقر چندبُعدی، رویکرد مدل‌های چندسطحی پنل. *پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، ۲۶(۸۶)، ۷-۴۶.

سالم، علی اصغر، طاهرپور، جواد، صمدیان، فرزانه و ربیعی، سارا. (۱۳۹۶). اندازه‌گیری فقر چندبُعدی در ایران و نگاهی به تجارب جهانی کاهش فقر. *مرکز پژوهش‌های مجلس*، شماره مسلسل ۱۵۶۰۴.

عرب یارمحمدی، جواد. (۱۳۹۷). رویکرد چندبعدی به اندازه‌گیری فقر؛ مفاهیم نظری و شواهد تجربی از اقتصاد ایران. رساله‌ی دوری دکتری علوم اقتصادی، دانشکده‌ی اقتصاد و مدیریت دانشگاه سمنان.

فطرس، محمد حسن و قدسی، سوده. (۱۳۹۶). مقایسه‌ی عملکرد برنامه‌های توسعه‌ی ایران با شاخص فقر چندبعدی محاسبه شده به روش ال‌کایر و فوستر. پژوهش‌های رشد و توسعه‌ی اقتصادی، ۷(۲۱)، ۴۵-۶۴.

فطرس، محمد حسن و قدسی، سوده. (۱۳۹۷). فقر چندبعدی زنان و مردان سرپرست خانوار در مناطق شهری و روستایی ایران با استفاده از روش ال‌کایر و فوستر. رفاه اجتماعی، ۱۸(۶۹)، ۱۸۵-۲۲۷.

دادگر، یدالله، نوفرستی، محمد و مختاری، محمد علی. (۱۳۹۹). یک ارزیابی از سطح، روند، و توزیع فقر چندبعدی در ایران. فصل‌نامه برنامه‌ریزی و بودجه، ۲۵(۲)، ۲۵-۴۳.

یگانلو، عطیه. (۱۳۹۳). شاخص چندبعدی فقر در ایران. تهران: موسسه‌ی تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، چاپ اول.

یوسفی، علی، اسدی خوب، حسن و افشاری، محسن. (۱۳۹۲). ارزیابی فقر چندبعدی در عشایر کوچنده‌ی ایران. اقتصاد کشاورزی، ۷(۲)، ۴۷-۶۸.

References

- Aaberge, R. and Peluso, E. (2012). A counting approach for measuring multidimensional deprivation. *Discussion paper 700*, Research department, Statistics Norway.
- Alkire, S. and Foster, J. (2011a). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics*, 95(7-8), 476-487.
- Bossert, W., and D'Ambrosio, Chakravarty, S. R. (2013). Multidimensional poverty and material deprivation with discrete data. *Review of income and wealth*, 59(1), 29-43.

- Foster, J., Greer, J., and Thorbecke, E. (1984). A class of decomposable poverty measures. *Econometrica*, 52(3), 761–766.
- Kessler, R. C., Green, J. G., Gruber, M. J., Sampson, N. A., Bromet, E., Cuitan, M., Furukawa, T. A., Gureje, O., Hinkov, H., Hu, C. Y., Lara, C., Lee, S., Mneimneh, Z., Myer, L., Oakley-Browne, M., Posada-Villa, J., Sagar, R., Viana, M. C., and Zaslavsky, A. M. (2010). Screening for serious mental illness in the general population with the K6 screening scale: results from The WHO world mental health (WMH) survey initiative. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 19, 4–22.
- Mahoozi, H. (2015). Gender and spatial disparity of multidimensional poverty in Iran. *OPHI Working Paper 95*, University of Oxford.
- MPDR of Pakistan, OPHI and UNDP. (2016). *Multidimensional poverty in Pakistan. Report*, Ministry of Planning, Development and Reform, Pakistan, Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI) and United Nations Development Program (UNDP).
- Martirosova, D., Inan, O. K., Meyer, M., and Sinha, N. (2017). The many faces of deprivation: A multidimensional approach to poverty in Armenia. *Poverty & Equity Global Practice Working Paper 118*, the World Bank.
- NSIA and OPHI. (2019). *Afghanistan multidimensional poverty index 2016–2017: report and analysis*. National Statistics and Information Authority (NSIA) of the Islamic Republic of Afghanistan, and Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI).
- PCBS. (2020). *Multi-dimensional poverty profile in Palestine, 2017: main results*. Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS), State of Palestine, Ramallah, Palestine.
- Sen, A. (1985). Wellbeing, agency and freedom: the Dewey lectures 1984. *The journal of philosophy*, 82(4), 169-221.
- Suppa, N. (2016). Comparing monetary and multidimensional poverty in Germany. *OPHI Working Paper 103*, University of Oxford.
- Torabi Kahlan, P., Navvabpour, H. and Bidarbakht Nia, A. (2021). Missing aspects of poverty: the case of multidimensional poverty in Iran. *Journal of Poverty*. <https://doi.org/10.1080/10875549.2021.1925806>.
- Tsui, K. Y. (2002). Multidimensional poverty indices. *Social choice and welfare*, 16(1), 145-157.

- UNDP and OPHI. (2019). *How to build a national multidimensional poverty index (MPI): using the MPI to inform the SDGs*. United Nations Development Program (UNDP), and Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI), Oxford University.
- UNICEF. (2017). *Preventing and responding to violence against children and adolescents: Theory of chance*, New York: UNICEF.
- Watts, H. W. (1968). *An economic definition of poverty*, New York: basic books.
- Afrakhteh, H., Jalalian, H., Tahmasebi, A., and Armand, M. (2019). Evaluation of multidimensional poverty (capability) in rural areas of Hamadan county by using Alkire and Foster methods. *Human Geography Research*, 51(4), 989-1010. [In Persian]
- Andayesh, Y., Afghah, S., and hasanzadeh, F. (2021). Measuring the modified Alkire-Foster's Multidimensional Poverty Index (MPI) in Khuzestan province: taking into account the dimensions of employment and dwelling. *Quarterly Journal of Quantitative Economics*, doi: 10.22055/jqe.2021.37099.2358. [In Persian]
- Khodadad Kashi, F., Bagheri, F., Heidari, K. H., and Khodadad Kashi, A. (2002). *Measuring poverty indices in Iran, the use of different types of poverty line, poverty gap and poverty index 1363-1379*, Economic Statistics Research Group, Statistical Research and Training Center. [In Persian]
- Khalaj, S., Yousefi, A. (2015). Mapping the incidence and intensity of multidimensional poverty in Iran urban and rural areas. *Journal of Spatial Planning*, 18(4), 49-70. [In Persian]
- Raghfar, H., and Esfandiarpour, M. (2015). Multidimensional poverty measurement in Iran: 2009-2013 (Alkire-Foster approach). *Economic Strategy*, 4(13), 201-233. [In Persian]
- Salem A. A., and Abounoori, E., Yarmohamadi, J. A. (2018). Multidimensional approach to measuring poverty: theoretical concepts and empirical evidence from the Iranian economy from 1370 to 1392 Persian Calendar. *Social Welfare Quarterly*, 18(68), 9-41. [In Persian]
- Salem A. A., and Yarmohamadi, J. A. (2018). Factors affecting multidimensional poverty; a panel multilevel approach. *Journal of Economic Research and Policies*. 26(87), 7-46. [In Persian]

Salem A. A., Taherpour, M. J., Samadian, F., and Rabie, S. (2017). Measuring multidimensional poverty in Iran and looking at global experiences of poverty reduction. *Majles Research Center*. Number 15604. [In Persian]

Yarmohamadi, J. A. (2018). *Multidimensional approach to measuring poverty; theoretical concepts and empirical evidence of Iran's economy*. Doctoral Dissertation of Economic Sciences, Faculty of Economics and Management, Semnan University. [In Persian]

Fotros, M., and Ghodsi, S. (2017). Comparing Iranian development plans by multidimensional poverty index calculated by Alkire-Foster method. *Economic Growth and Development Research*, 7(21), 45-64. [In Persian]

Fotros, M., and Ghodsi, S. (2018). Comparing multidimensional poverty of female and men headed households in urban and rural areas in Iran by Alkire-Foster method. *Social Welfare Quarterly*. 18(69), 227-185. [In Persian]

Dadgar, Y., Noferesti, M., and Mokhtari, M. (2020). An assessment of the level, trend, and distribution of multidimensional poverty in Iran. *Planning and Budgeting Quarterly*, 25(2), 25-43. [In Persian]

Yeganlo, A. (2014). *Multidimensional poverty index in Iran*. Tehran: Tadbir Economics Research Institute, first edition. [In Persian]

Yousefi, A., Asadi Khob, H., and Afshari, M. (2013). An assessment of multidimensional poverty in nomadic nomads of Iran. *Agricultural Economics*, 7(2), 47-68. [In Persian]

استناد به این مقاله: نواب پور، حمیدرضا. (۱۴۰۱). مطالعه‌ای در فقر چندبعدی و سهم بعدها در استان‌های ایران.

پژوهش‌های اقتصادی ایران، (مقاله آماده انتشار). doi: 10.22054/ijer.2022.65481.1067

Iranian Journal of Economic Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.